

Víra a věda [1965]¹

Úvodem

Spor „vědy“ a „víry“ má svou dlouhou historii a své hluboké zdroje, jejichž odhalení však vede k některým překvapivým závěrům. Především se ukazuje, že nejde o spor mezi samotnou vírou a vědou, nýbrž mezi určitým sebepochopením víry a určitým sebepochopením vědy.

1. Co míníme vědou a vědeckostí?

- a) Nejde o empiričnost, tím méně o senzualismus, nýbrž o kritické a metodické myšlení o světě, které se historicky z jednoho proudu (filosofie) rozčlenilo do řady odborných věd, a to stejně tak přírodních jako společenských (duchovních).
- b) Věda je založena na lidské schopnosti reflexe; musí tedy zůstat otevřena každé nové reflexi. I když nemají jednotlivé odborné vědy² schopnost jít na kořeny a ohledávat všechny principy svého myšlení, vědecké myšlení jako celek je toho schopno (v tom smyslu je filosofie také vědeckou disciplínou, vědou, významnou součástí, složkou³ vědy).
- c) Historicky je dodnes všechno vědecké myšlení svázáno (ostatně stejně jako náboženství) s odkazem antické metafyziky; uplatňováním kritické metody práce však věda sama dospívá k překonání této vazby (v moderní fyzice, biologii, v evolucionismu atd.).
- d) Vědeckost a vědecké myšlení nelze proto ztotožňovat s pozitivismem, scientismem apod.;⁴ úkolem filosofie je také pečlivě a metodicky rozlišovat mezi světodějně významnou vědeckou metodou a mezi falešnými (světonázorovými) reflexemi vědy.⁵
- e) Naším úkolem je dobře porozumět podstatě vědy; to ovšem nutně předpokládá, že pronikneme k její skutečnosti, tj. tam, kde věda skutečně a autenticky funguje, a že tedy nezůstaneme u její reflexe, tj. u toho, co si věda (resp. ten či onen významný vědec) o sobě (o své vědě) myslí.

2. Co rozumíme vírou?

¹ Text je datován v září 1965; titulní strana obsahuje přípis „Návrh textu, který má sloužit za podklad k diskusi v NO a pak i širší“. Dochovány jsou dva různé strojopisy, z nichž pozdější obsahuje navíc odstavec nadepsaný „Úvodem“ a některé další drobnější doplňky a odchylky. – Pozn. red.

² V dřívějším strojopise: „jednotlivé odborné vědy samy“. – Pozn. red.

³ V dřívějším strojopise: „významnou součástí vědy“. – Pozn. red.

⁴ V dřívějším strojopise: „atd.“. – Pozn. red.

⁵ V dřívějším strojopise: „mezi falešnými reflexemi vědy“. – Pozn. red.

- a) Také v případě víry nesmíme zůstat stát tam, kde se víra pokouší pochopit svou skutečnost, tedy samu sebe; je naprosto nutné metodicky rozlišovat víru od pouhé reflexe víry.
- b) V NZ – zvláště v synoptických evangeliích převážně – se mluví o víře velmi často absolutně (tj. bez vztahu k předmětu víry).⁶
- c) V tom smyslu je možno se orientovat na Rádlovo postižení víry jakožto nakloněnosti k činu (akt důvěry, odevzdanosti, ale současně vrcholné aktivity, činorodosti).
- d) Je proto nutná otevřenost ke kritickému posouzení dosavadních typů reflexe víry; tato reflexe byla od prvních dob křesťanské církve (a možná v jistých směrech⁷ ještě dříve) velmi poplatná cizorodé struktuře antické metafyziky, zejména však obecně náboženskému myšlení.⁸
- e) Nutnost realizace nové, aktuální reflexe víry znamená tedy v nové době konfrontaci moderního myšlení (vědeckého) se zastaralou reflexí víry.

3. Konfrontace

- a) Dlouhé období polemik mezi vědeckým myšlením či spíše mezi reflexí vědy na straně jedné a reflexí víry na straně druhé se vyznačovalo nedostatečnou kritičností v tom, že zůstávalo většinou na „ideologické“ (propagandistické) úrovni.
- b) Ve skutečnosti jde o vztah vědy a víry, nikoli o vztah jejich reflexí.
- c) Historicky je skutečnost vědy, jak se rozvinula v novověké evropské a Evropou ovlivněné společnosti, nemyslitelná bez křesťanství vůbec a křesťanské víry zvláště. (Dawson: puritánství + řeholnictví – vědecká řehole; atd.)
- d) Ale i bez historického zřetele je věda čímsi jako Abrahamovým odvážným vyjitím ze země otců a spolehnutím na zaslíbení nové země – pravdy. (Rádlovo motto z Bernarda: Avant de faire la science, il faut croire à la science.)
- e) Vzniká otázka: jestliže je sama věda uplatněním, realizací víry, nemohla by se zase naopak stát základem nebo alespoň součástí reflexe víry?
- f) Je-li položena otázka tímto v podstatě novým způsobem (tady už nejde o použití hotového schématu – jako tomu bylo u antické metafyziky –, ale o začátek jakési symbiózy), vrhá to nové kritické světlo na samu vědu, a zejména na její reflexi.
- g) Situace je tedy taková: víra se ve své reflexi dostala do silné vázanosti na metafyzické myšlení; věda sama pak byla vybudována na metafyzických

⁶ V dřívějším strojopise: „V NZ se – zvláště v synoptických evangeliích převážně – mluví o víře velmi často absolutně.“ – Pozn. red.

⁷ V dřívějším strojopise: „v některých směrech“. – Pozn. red.

⁸ V dřívějším strojopise: „zejména však náboženskému myšlení“. – Pozn. red.

principech. Víra i věda mají proto společný zájem: zbavit se metafyzické tradice a vybudovat nový typ myšlení.

- h) Současně však je vztah vědy a víry zatížen dlouhými staletými polemik, které vznikly převážně z osudného nedorozumění, ale také – a možná z větší části – z ještě osudnějšího selhání reprezentantů křesťanské církve (církví). Opatrnost a nedůvěra k metafyzickému myšlení se znenáhla proměnila v nedůvěru ke kritickému, metodickému myšlení, které ovšem stále ještě stálo na metafyzických základech. Reflexe víry se přizpůsobila metafyzice, aby mohla tím rozhodněji odmítat neustávající kritičnost moderního vědeckého myšlení.
- i) Víra všech není a nemůže být v rozporu s kritičností, naopak je ve skutečnosti ustavičným zdrojem nových pohledů, a tedy každé kritiky.
- j) Je tedy napříště nutno rozumět vztahu vědy a víry jako úkolu spolupráce.

4. Spolupráce

- a) Víra se musí pokusit o nové sebezpočtení, o novou reflexi (a k té patří i nová forma zvěstování atd.) za použití vědeckého myšlenkového aparátu.
- b) Ukáže se při tom (už se ukázalo a ukazuje), že věda nezachovala potřebnou rovnováhu a dala zbytnět některým svým kritickým funkcím, zatímco jiné nechala v pozadí zakrýt. Víra, která si použije vědy ke své reflexi, odhalí a najde tyto stránky a mohutně tak přispěje k tomu, aby se věda stala konečně vědeckou i ve svém poměru k sobě (jakožto k lidské aktivitě – a tím tedy i k člověku, kterého nerespektovala, ale redukovala).
- c) Lidská praxe, praktická činnost, lidské skutky procházejí dnes a v budoucnosti budou čím dál víc procházet prostřednictvím vědeckého aparátu. Víra se nemůže omezovat na realizaci mimo tuto hlavní cestu (vztah člověka k člověku atd. – i když jde o velmi naléhavou a těžkou věc, i toto je třeba zdůraznit⁹).
- d) Věda vládne světu; nechť nevládne bez nás (Rádl). Ale nejen nechť nevládne bez nás = bez víry, ale nechť je právě mocným prostředkem uplatňování víry ve světě.¹⁰ Uplatnit plně víru ve světě prostřednictvím vědy znamená např. skoncovat s jadernou hrozbou apod.
- e) Nová lidská reflexe už pak nebude rozpolcena na reflexi víry a reflexi vědy, ale bude vycházet z uplatnění víry skrze vědu a ve vědě a z uplatnění kritického vědeckého myšlení v realizaci víry. To bude nová

⁹ V dřívějším strojopise: „i toto zdůraznit“. – Pozn. red.

¹⁰ V dřívějším strojopise: „Věda vládne světu (Rádl); nechť nejen nevládne bez nás = bez víry, ale nechť je pouze mocným prostředkem uplatňování víry ve světě.“ – Pozn. red.

praktická zkušenost, která umožní opět nový typ, novou éru reflexe, totiž univerzální reflexe víry, reflexe všech lidí a každého člověka.¹¹

5. Nejbližší úkoly

- a) Studovat z nového hlediska dějiny vědy a vůbec kritického myšlení od antiky do dneška.
- b) Theologicky zpracovat a podrobně zdůvodnit rozlišování víry a reflexe víry.
- c) Být při tom (z víry!), když se formuje nové myšlení, a být natolik napřed, abychom bez újmy vědeckosti z něho učinili od samého počátku současně platné myšlení víry.¹²

¹¹ V dřívějším strojopise: „v realizaci víry; to bude nová praktická zkušenost, která umožní opět nový typ, novou éru reflexe (reflexe víry)“. – Pozn. red.

¹² V dřívějším strojopise navazuje následující odstavec: „6. Spor ‚víry‘ a ‚vědy‘ má své hluboké zdroje, jejichž odhalení však vede k některým překvapujícím závěrům. Především nejde o spor mezi samotnou vírou a vědou, nýbrž mezi určitým sebepochopením víry a určitým sebepochopením vědy. Jde o dvojí typ, dvojí strukturu myšlení, která má zřetelně a výrazně historické kořeny a historický charakter. Sebepochopení víry se tak fixovalo, že nebylo s to držet krok s rozvojem vědy, a zejména jejího sebepochopení (které není jinak možné než v rámci určitého pochopení světa); své střetání s vědou a jejím sebepochopením usilovalo vyhrát mimoideovým tlakem, úsilím o zastavení nebo alespoň zpomalení vývoje vědy. Tak se objektivně stávalo brzdou vývoje vědy.“ – Pozn. red.